

Яцишин О. М. Автолінгводидактика як теорія і практика самонавчання іноземних мов / О. М. Яцишин, М. Г. Прадівляний // Вища освіта України № 1 (додаток 1) – Тематичний випуск “Інтеграція вищої школи України до європейського та світового освітнього простору”. – К.: “Педагогічна преса”, 2012. – С. 517-523.

УДК

М.Г. Прадівляний, О.М. Яцишин

АДАПТАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ В УРАЇНІ: ТИПОВІ БАР'ЄРИ І ЗАСОБИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Резюме.

Стаття присвячена проблемі адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ України. Підкреслюється актуальність цілеспрямованих організаційних і дидактичних заходів щодо оптимізації входження студентської молоді з-за кордону до нового соціально-культурного та освітнього середовища. Виділено основні етапи процесу адаптації студентів-іноземців до нових умов життєдіяльності, а також засоби сприяння цьому процесу.

Ключові слова: студенти-іноземці, адаптація, культурний шок, академічний шок, стиль учіння, дидактичні засоби.

Резюме.

Статья посвящена проблеме адаптации иностранных студентов к условиям обучения в вузах Украины. Подчеркивается актуальность целенаправленных организационных и дидактических мероприятий по оптимизации вхождения студенческой молодежи из-за рубежа к новой социально-культурной и образовательной среде. Выделены основные этапы

адаптації студентів-іноземців к новим умовам життєдіяльності, а також засади спосібствования цьому процесу.

Ключевые слова: студенти-іноземці, адаптація, культурний шок, академічний шок, стиль учения, дидактические засади.

Mykola Pradivliannyi, Associate Professor

Oleg Yatsyshin, Associate Professor

Summary.

The article is dedicated to the issue of international students' adjustment to studying at higher educational institutions of Ukraine. Emphasized is the importance of deliberate organizational and didactic measures as to bringing to optimum the process of foreign students' joining a new socio-cultural and educational environment. The authors single out major stages of the process of international students' adjustment to the new conditions of life and studies as well as the ways of promoting this process.

Key words: international students, adjustment, cultural shock, academic shock, learning style, didactic means.

Постановка проблеми.

Безпрецедентна мобільність населення є суттєвою ознакою і наслідком сучасного глобалізованого світу. Процес, який має економічне, соціально-культурне й політичне підґрунтя, виявляє свій вплив і на функціонування освітніх систем держав. Україна, яка може пишатися своєю науково-педагогічною спадщиною, але переживає сьогодні тривалий і непростий період реформування вищої школи, залишається активним учасником глобального ринку надання освітніх послуг. Географія країн, з яких приїздять навчатися в Україну, доволі широка – 129 держав. Найбільш численні студентські земляцтва – іранське, китайське, йорданське, сирійське і російське. Найбільш востребувані іноземцями спеціальності – інженер, лікар, економіст, фінансист.

Утім, привабливість нашої держави як місце навчання для громадян багатьох держав світу не є чимось раз і на завжди даним і беззаперечним.

Дійсно, з кожним роком у вищі навчальні заклади України приїжджає вчитися все більше студентів: за офіційними даними щорічний приріст становить 10 відсотків. Не секрет, що іноземних студентів в Україну приваблює дешевизна місцевої вищої освіти, її суттєва історична спадщина, толерантне суспільство, а тих, хто прибув із бідніших країн, – ще й легка можливість перебратися до більш розвинених країн Заходу.

При цьому існує значна зацікавленість самих навчальних закладів у поверненні іноземних студентів в умов, коли чисельність співвітчизників, які змогли б сплачувати “контракт”, останнім часом стрімко скорочується.

Однак така кон’юнктура ринку надання освітніх послуг іноземним громадянам в Україні не здатна забезпечити його довготривалий розвиток без якісних змін у змісті й формах навчання, розробки та адаптації ефективних освітніх технологій, здатних в довготерміновій перспективі підняти престиж вітчизняних ВНЗ як міжнародних науково-дослідних і навчальних центрів, що надають якісну освіту.

Тому обґрунтування дидактичних умов оптимізації процесу навчання іноземних студентів є надзвичайно актуальною психолого-педагогічною проблемою, розв’язання якої може мати економічні й політичні імплікації для національної системи вищої освіти.

Мета.

Метою даної статті є аналіз типових труднощів іноземних студентів в умовах навчання у вітчизняних ВНЗ, особливо на етапі адаптації до нового середовища, а також формулювання окремих рекомендацій щодо оптимізації процесу академічного й культурного взаємообміну представників різних національних і мовних спільнот у контекстах університетської освіти.

Виклад основного матеріалу.

Упродовж всієї історії університети були “інтернаціональними” закладами. Наприклад, у першому тисячолітті наявність іноземних студентів в освітніх центрах, які виникли в Єгипті, Греції, Персії, Китаї та Японії, була радше нормою, а не винятком. Подібна практика була характерною і для перших європейських університетів. Однак у XVIII-XIX ст. мірою розвитку процесу державотворення і становлення європейських держав у сучасному вигляді кількість іноземних студентів у них зменшилася, а університети почали викладати національними мовами, а не на латині.

По завершенню другої світової війни навчання за кордоном стимулювалося державними інституціями, з тим щоб надати допомогу країнам, які постраждали від війни, а також тим, освітня інфраструктура яких була недостатньо розвинена, і з метою просування міжнародної доброї волі [8].

За останні 10-15 років кількість студентів, які навчаються за межами своєї батьківщини, різко зростає. Ця цифра на сьогодні досягає 3 мільйонів осіб, що на 50 відсотків більше, аніж в 2000 році і на 200 відсотків перевищує показник 1995 року [6].

Україна посідає дев'яте місце в світі за кількістю іноземних студентів. У трійці лідерів – США (624 тисячі), Велика Британія (300 тисяч) і Німеччина (227 тисяч). Серед країн колишнього СРСР нашу країну випереджає Росія, в якій навчається 90 тисяч студентів-іноземців.

Характерно, що звучить суперечлива аргументація на користь повернення вищими навчальними закладами іноземних студентів: одні акцентують увагу на суто гуманітарних перевагах навчання гетерогенної за національним складом групи студентів, а саме важливості навчання й виховання нової генерації фахівців, здатних ефективно діяти в умовах багатомовності і полікультурності, толерантно й виважено співпрацювати і спільно розв'язувати проблеми з представниками інших етнічних спільнот, інші ж – на економічних вигодах для країн, що приймають іноземних громадян, та самих ВНЗ [2, 3 та ін.].

Як би там не було, навчання іноземних студентів перетворилося на галузь, яка швидко розвивається в глобальному масштабі. При цьому аналіз практики функціонування освітніх систем різних країн світу доводить, що закордонні студенти переживають чимало однакових проблем. Для багатьох з них навчання за кордоном є першим досвідом, коли вони полишають свою домівку, а незабаром з'ясовується, що їхня нова країна перебування має власні традиції, культуру, освітні стандарти, які відрізняються від їхніх власних. За початковим збудженням, що буває одразу ж після прибуття, часто настає важкий період пристосування.

У науковій літературі період адаптації часто пов'язують із “культурним шоком”, за якого людина проходить чотири стадії. На початковому етапі студенти часто схвильовано-пожвавлені через своє нове оточення і виявляють тенденцію брати на себе роль туристів. Коли розпочинаються заняття, вони можуть потрапити на стадію стривоженості, де посилюються відчуття ізольованості, а також своєї “відмінності” від інших. За цим часто настає стадія депресії. Зовнішнє втручання може зменшити її гостроту і допомогти студентам перейти на стадію адаптації [5].

М. Беннет [4] описує процес адаптації іноземних студентів як шлях від непоінформованості та почуття образи до розуміння та емпатії, в результаті чого студенти поступово рухаються з периферії до центру нової культури.

При цьому Адлер пояснює, що “струс” особистості через культурний шок дає змогу створити більш цілісне й транскультурне “Я” людини [1].

Це дає нам підстави вважати, що адаптація є циклічним процесом подолання перешкод і розв'язання проблем. Студенти загалом формують особистість, в якій поєднується як стара, так і нова культура.

Очевидно, що іноземні студенти повинні пройти як психологічну, так і соціокультурну адаптацію. Перша з них зазнає впливу особистості, змін умов і обставин життя, стилю подолання труднощів, а також соціальної підтримки, у той час, як другий тип адаптації пов'язаний із здатністю “пристосовуватись” і зазнає впливу

того, наскільки добре студенти розуміють нову культуру і набувають навичок спілкування [7].

Отже, практика свідчить, що найбільші труднощі іноземних студентів виникають саме на початковому етапі їхнього перебування в новому соціальному й культурному середовищі. Характерно, що найважче адаптація проходить в осіб, які не здатні побороти стрес. Якщо існує мовний бар'єр, то період адаптації зазвичай триває ще довше. Утім, яким би інтенсивним не був культурний шок іноземців, які здобувають освіту на вітчизняних теренах (у новому макросередовищі), їхнім основним завданням залишається в першу чергу адаптуватися до свого мікросередовища – навчального середовища ВНЗ, де вони навчаються.

Природно, вступний курс – це важливий період для всіх студентів, а надто для студентів-іноземців. Він задає тон всьому подальшому досвіду особистості в університеті. Новим при цьому є не лише сам курс, але й методи навчання, розподіл ролей між учасниками педагогічного процесу, джерела й канали поширення навчальної інформації.

У зв'язку з цим є всі підстави вважати, що труднощі адаптації іноземних студентів зводяться не лише до культурного шоку (через інше фізичне оточення, традиції і заведені правила) і мовного шоку (через розуміння особистості, що рівень її володіння іноземною мовою недостатній, щоб розуміти швидко, розмовну і специфічну для даної дисципліни мову і словник), але й виявляються як академічний шок, причинами якого стають інші підходи до викладання й учіння, що проявляються у відносинах між викладачами і студентами, формах оцінювання і навіть в тому, що саме трактується засвоєним матеріалом. Як наслідок, іноземні студенти змушені тривалий час адаптуватися до атмосфери в аудиторії. Дані наших досліджень свідчать, що наслідки академічного шоку можуть існувати набагато довше, ніж наслідки шоку культурного та мовного. Тому варто більш детально розглянути витoki й наслідки академічного шоку.

Як свідчать вище наведені дані статистики, переважна більшість іноземних

студентів в Україні – це вихідці з країн Азії та Близького Сходу. У цих регіонах з культурно-історичних і релігійних причин так звана модель “мудрець на сцені”, що являє собою підхід, зосереджений на ролі викладача, є більш поширеною, ніж підхід, зосереджений на ролі студента, який реалізується в університетах багатьох країн Європи, зокрема й в Україні.

У багатьох культурах скромність є важливою чеснотою, і тому студенти можуть відчувати, що “втратять обличчя” серед своїх ровесників, якщо виражатимуть власні ідеї та дискутуватимуть на теми, що обговорюються на заняттях. Дані опитувань таких іноземних студентів свідчать про те, що відкриті обговорення в класі рідше використовуються в їхній країні. Замість цього на батьківщині їх вчили зосереджуватися на складанні екзаменів. Тому цим студентам потрібен певний час, щоб перебороти зняковілість відкрито виражати власну точку зору. Як наслідок, такі іноземці характеризують центрованою на особистості студента підхід до навчання як такий, що їх лякає, і вважають для себе майже неможливим дискутувати з приводу проблем, що виносяться на занятті. Очевидно, що завданням педагогів є застосування таких освітніх технологій, які будуть релевантними академічним очікуванням і стилю навчання, сформованому в результаті попереднього досвіду навчання, таких студентів. Необхідно також бути стриманим, намагаючись заохотити студентів-іноземців брати участь у дискусіях на заняттях.

Відтак, багатьох студентів з Азії та Близького Сходу, ймовірно, не варто заохочувати виражати свою точку зору викладачеві.

Якими є доцільні зміни в системі підготовки іноземних студентів?

- Розширення навчального плану і програми підготовки фахівців, з тим щоб надати їм більш глобальної перспективи; це передбачає не лише перегляд змісту професійної підготовки, але й вивчення міжнародного досвіду професійної викладацької діяльності.
- Сприяння усвідомленню серед студентів значущості навичок критичного мислення. Корисним може виявитися демонстрація

викладачем зразків і моделей критичного мислення, і способів його репрезентації в усній та письмовій формі, зокрема й у власній педагогічній діяльності. Наприклад, “Коли я це читаю, перше, про що я себе запитую, це ...”.

- Заохочення брати участь у семінарах може передбачати використання формату структурованої дискусії, як от раунди, черговість висловлювань або переміщення по аудиторії, що сприяє кращому особистісному включення студентів і готовності відповідати на питання.

Це, так би мовити, загальні рекомендації, конкретним втіленням яких може бути наступне:

- Викликаючи іноземного студента на занятті, слід надати йому більше часу, щоб він міг зібратися зі своїми думками, сформулювати точку зору на мові викладання, а також досягнути психологічної готовності наважитися висловити власну думку.
- Слід виявляти креативність у тому, щоб ефективно спиратися на фонові знання студентів-іноземців, як от спеціальні знання про їхню власну країну та її культуру, та добиватися від них інформації, яка була б цікавою і корисною для всієї групи. Виявляючи повагу та цінуючи історичну й культурну спадщину іноземних студентів, викладач демонструє всім присутнім на занятті коректну й доцільну модель поведінки в полікультурному просторі.
- В залежності від культури походження та рівня володіння мовою викладання багато іноземних студентів можуть виявлятися не настільки ж комунікабельними й красномовними, як студенти-носії мови. Як уже зазначалося, висловлювання запитань на занятті, а також самостійні коментарі щодо матеріалу, який розглядається, в країнах їхнього походження може трактуватися як грубість і неповага до

викладача. Відтак, слід погодитися з тим, що рівень активності й участі таких студентів в обговореннях, принаймні на початковому етапі навчання, виявиться не настільки ж високим, як в місцевих студентів.

- Найчастіше студенти-іноземці почуватимуться більш комфортно, виконуючи роботу в малих групах, а не під час виступів перед всією аудиторією. У зв'язку з цим можна сформулювати такі пропозиції: варто повторювати з усією групою способи досягнення більшої продуктивності спільної навчальної роботи, як от залучення всіх до дискусій, перевірка рівня розуміння й усвідомлення в межах групи, намагання почути точку зору тих, хто ще не висловлювався і т.д.; тим не менш, якщо всіх іноземних студентів помістити в одну групу, у них може виникнути відчуття своєї маргіналізації та протиставлення місцевим студентам.
- Розробляючи структуру й зміст екзамену слід мати на увазі таке: якщо це тільки не суперечить змісту дидактичного матеріалу, потрібно використовувати більш прості слова; там, де це виявляється можливим, потрібно використовувати прості речення замість складних; у вказівках до завдань скорочення можуть виявитися важкими для розуміння немісцевими студентами; друкарські та орфографічні помилки спричинюють зайве хвилювання для носіїв мови. Сприймаючи надруковані з помилками слова як такі, що відповідають орфографічним нормам, студенти-іноземці витратять багато часу у намаганнях зрозуміти їхнє значення.
- Студенти-іноземці вочевидь читатимуть і писатимуть повільніше, ніж студенти-носії мови, оскільки обробляють інформацію на чужій мові. Таким чином, залежно від змісту матеріалу, знання якого тестується, викладач може: надавати іноземним студентам більше часу для

читання питань і представлення письмових відповідей на них; дозволяти таким студентам ставити питання щодо значень окремих слів, які не є безпосереднім предметом тесту.

На нашу думку, іноземні студенти можуть діяти як “індикатори” якості або ефективності університетської освіти. Їхній досвід навчання може виявити ті аспекти педагогічного процесу, які спричинюють труднощі у всіх студентів, не залежно від країни їхнього походження. Таким чином, якщо звертати увагу на труднощі в навчанні студентів-іноземців і відповідно покращувати для них умови, можливо досягнути покращення умов навчання всіх студентів.

Таким чином, успіх іноземних студентів виявляється важливим не лише для них самих, які вклали багато часу й коштів для того, щоб прибути в іноземну країну на навчання, але й для навчальних закладів, які їх приймають. Врешті-решт відгуки є надзвичайно важливими у процесі привернення нових студентів. Якщо студентський досвід виявляється позитивним, це сприятиме репутації університету за кордоном.

Висновки.

Україна, яка на сьогодні посідає 9 місце за кількістю іноземних студентів у світі, має значний потенціал для укріплення своїх конкурентних позицій в галузі надання освітніх послуг. Академічний і науковий спадок колись добре розвиненої радянської вищої школи, загальновідома толерантність місцевого населення, помірні ціни за навчання, традиційно тісні зв'язки з країнами Азії та Африки, які склалися в силу історичних причин ще за часів СРСР, є базисом, який, за умови подальшого розвитку педагогічної науки й практики, створення ефективних для полікультурного світу освітніх технологій, здатний стати запорукою подальшого розвитку системи вищої освіти в Україні, розширення ареалу її цільової аудиторії всередині країни і за кордоном, і врешті-решт досягнення загально декларованих гуманітарних, соціально-політичних та економічних цілей, які ставляться суспільством перед вищою школою. Досвід практики навчання іноземних студентів свідчить, що надання якісних освітніх

послуг даній специфічній частині студентського контингенту потребує педагогічної сенситивності, гнучкості й креативності, розуміння академічних потреб і проблем цільової аудиторії та застосування релевантних їм освітніх технологій. Розробка ефективних дидактичних засобів є неможливою без врахування й аналізу типових труднощів, з якими стикаються іноземні студенти в новому для них середовищі. У статті розглянуто основні етапи адаптації іноземних студентів в Україні і показано, що попередній досвід навчання особистості в себе на батьківщині є визначальним для превалюючого у неї стилю учіння, невідповідність якого новим умовам навчального середовища в свою чергу спричинює актуалізацію того, що в науковій літературі отримало назву “академічний шок”. Загальнодидактичні рекомендації уточнюються конкретними методичними прийомами, застосування яких у навчальному процесі сприятиме більш ефективній підготовці усіх категорій студентів, а не лише іноземних громадян.

Піднята у статті проблема є багатоаспектною і комплексною. Відтак, її розв’язання вимагатиме численних наукових розвідок. Перспективними у цьому контексті є, на наш погляд, дослідження індивідуальних стилів учіння, типових для представників різних культурних і мовних спільнот, а також методів досягнення їхньої релевантності. Окрім того, суттєвість мовної складової піднятої проблеми вимагає здійснення відповідних лінгводидактичних пошуків.

Література.

1. Adler, P. S. (1975). The transitional experience: An alternative view of culture shock. *Journal of Humanistic Psychology*, 15, 13-23.
2. Association of Universities and Colleges of Canada [AUCC]. (2006). *Internationalizing Canadian campuses*. Retrieved from http://www.aucc.ca/_pdf/english/publications/aucc-scotia_web_e.pdf.
3. Aulakh, G., Brady, P., Dunwoodie, K., Perry, J., Roff, G., & Stewart, M. (1997). *Internationalizing the curriculum across RMIT University*. Melbourne: RMIT, p. 15.

4. Bennett, M.J. (1986). A developmental approach to training for intercultural sensitivity. *International Journal of Intercultural Relations*, 10(2), 179-196.
5. Lysgaard (1955) Lysgaard, S. (1955). Adjustment in a foreign society: Norwegian Fulbright grantees visiting the United States. *International Social Science Bulletin*, 7, 45-51.
6. Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD). (2008). *Education at a glance: OECD indicators*.
http://www.oecd.org/document/9/0,3343,en_2649_39263238_41266761_1_1_1_1,00.html
7. Ward, C. & Kennedy, A. (1999). The measurement of socio-cultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*, 23(4), 659- 677.
8. Ward, C., Bochner, S., & Furnham, A. (2001). *The psychology of culture shock*. London & New York: *Collected Essays on Teaching and Learning Vol. II* 138 York: Routledge.